

WYBRANE ASPEKTY ŚWIADOMOŚCI ENERGETYCZNEJ POLSKIEGO SPOŁECZEŃSTWA

I. Zachowawczy stosunek opinii publicznej do transformacji energetycznej

Przeprowadzone przez CBOS w lutym 2023 badanie pozwala na ukazanie pewnego fragmentu obrazu świadomości energetycznej Polaków. Mamy do dyspozycji dane dotyczące kilku aspektów strategii transformacji energetycznej. Są to: a) stosunek badanych do koncepcji rozwoju polskiej energetyki w oparciu o różne kategorie źródeł energii; b) opinie w sprawie tempa osiągnięcia przez Polskę neutralności klimatycznej; c) oczekiwana przez opinię publiczną struktura miks energetycznego w latach 2035 i 2050; d) stosunek badanych do farm wiatrowych.

1. Dylemat strategiczny polskiej energetyki

Tabela Nr 1 Oczekiwane kierunki rozwoju polskiej energetyki (w%)

Warianty kierunków rozwoju – Obecnie należy skoncentrować się na rozwoju:	2015	2016	2023
Nieodnawialnych źródeł energii (paliwa jądrowego, węgla, ropy naftowej, gazu ziemnego)	5	5	8
Odnawialnych źródeł energii (promieniowania słonecznego, wiatru, wody, biomasy)	42	50	31
Obydwu tych gałęzi energetyki w równym stopniu	46	39	56
Trudno powiedzieć	7	7	5

Głównym dylematem polityki energetycznej w okresie ostatnich dwudziestu lat jest odpowiedź na pytanie: ile węgla, ile OZE w wytwarzaniu energii elektrycznej i ciepłej? Na poziomie wiedzy eksperckiej dominuje przekonanie, że odnawialne źródła energii są tańsze i bardziej przyjazne środowisku naturalnemu. Program rządowy (PEP 2040) nie daje jasnych wytycznych w dyskutowanej tu kwestii, raczej opowiada się równoważnym traktowaniem węgla, OZE i atomu. W dyskursie publicznym, w tym na portalach społecznościowych, można znaleźć pełne spektrum opinii opowiadających się zarówno za zieloną energią, jak też za konwencjonalnym obliczem energetyki.

Jeżeli przyjmiemy, że ważnym uwarunkowaniem funkcjonowania polskiej energetyki są zasady Zielonego Ładu, obowiązujące w UE, to koncepcja równoległego rozwoju energetyki odnawialnej oraz konwencjonalnej nie gwarantuje realizacji celów europejskiej transformacji energetycznej, czyli osiągnięcia stanu neutralności klimatycznej do roku 2050. Strategia powolnego odchodzenia od węgla odpowiada rządowi PiS, gdyż zapewnia akceptację dla tej formacji politycznej ze strony środowisk pracowniczych górnictwa i energetyki. Strategia ta jest też popierana przez branżowe grupy interesów, reprezentujące firmy prywatne produkujące maszyny i urządzenia dla kopalni i elektrowni oraz świadczące usługi remontowe i transportowe dla górnictwa i energetyki. Perspektywa odejścia elektroenergetyki od węgla stanowi realne zagrożenie dla pozycji rynkowej tych firm, konieczność zakupu nowych maszyn i urządzeń oraz wyposażenie pracowników w nowy typ kwalifikacji.

Inwestycje w OZE są już istotnym trendem europejskim, obecnym także w wielu krajach świata, takich Chiny czy Indie. Skutkuje to szybkim tempem rozwoju technologii OZE oraz dużą dynamiką wprowadzania innowacji technicznych w energetyce. Istnieje zatem realna obawa, że strategia oparcia gospodarki polskiej na energetyce węglowej, stanie się w dłuższej perspektywie czasowej czynnikiem utrudniającym wykorzystanie potencjału rozwojowego naszej gospodarki.

Przeprowadzone badania wykazują, że opinia publiczna jest kształtowana przez obydwie narracje. Zauważamy, że pomiędzy rokiem 2015 a 2016 nastąpił wzrost poparcia dla OZE o 8 pkt. proc., natomiast poziom akceptacji opcji równoległego rozwoju zmniejszył się o 7 pkt. proc. Kolejny pomiar badawczy został wykonany w roku 2023, czyli po siedmiu latach rządów PiS. Odnotowujemy tu znaczące zmiany w zakresie preferowanych przez badanych strategii energetycznych. Nastąpił spadek poparcia dla rozwoju OZE o 19 pkt. proc., przy równoczesnym wzroście zwolenników równoległego rozwoju energetyki odnawialnej i nieodnawialnej o 17 pkt. proc. Wyniki te wskazują, że preferowana przez rząd PiS strategia utrzymania równowagi pomiędzy źródłami odnawialnymi a konwencjonalnymi ma poparcie 56% społeczeństwa, co wystarcza dla jej politycznej legitymizacji.

Warto podkreślić, że jednym z czynników wzrostu poparcia dla nieodnawialnych źródeł energii jest odnotowany w roku 2022 wzrost społecznej akceptacji dla koncepcji energetyki jądrowej. Miało związek ze znacznym wzrostem cen nośników energii, jaki towarzyszył agresji Rosji w Ukrainie. Określony wpływ na opinię publiczną miały również działania rządu, który zdecydował się medialną promocję elektrowni jądrowych oraz poczynił przygotowania do dużych państwowych inwestycji w tym obszarze. W świadomości społecznej wytworzyło się

w związku z tym przekonanie, że energia jądrowa zapewni Polsce tanią i czystą energię elektryczną. Zdaniem części ekspertów jest to wizja przesadnie optymistyczna, jednak poparcie dla energetyki jądrowej wzrosło. W maju 2021 r. za budowę elektrowni jądrowej opowiadało się 39% Polaków, przeciw budowie 45%. W listopadzie 2022 r. za budowę opowiedziało się 75% badanych, zaś przeciw było 13% (CBOS 2022).

2. W kierunku neutralności klimatycznej

Tabela Nr 2 Oczekiwane tempo osiągnięcia neutralności klimatycznej przez Polskę (w %)

Opinie	V 2021	II 2023
Jak najszybciej jeszcze przed rokiem 2050	27	21
Do roku 2050	21	17
W swoim tempie, nawet jeśli będzie to oznaczało że osiągniemy ją po roku 2050	43	55
Trudno powiedzieć	9	7

Od roku 2020 Komisja Europejska realizuje strategię Zielonego Ładu. Jest to plan doprowadzenia gospodarki europejskiej **do stanu neutralności klimatycznej** w roku 2050, co w praktyce oznacza osiągnięcie zerowego poziomu emisji gazów cieplarnianych netto.

Neutralność emisyjna, nazywana też neutralnością klimatyczną, węglową lub zerową emisją netto, oznacza równowagę między emisjami CO₂ a pochłanianiem CO₂ z atmosfery do tzw. pochłaniaczy dwutlenku węgla. Aby osiągnąć neutralność emisyjną, wszystkie światowe emisje gazów cieplarnianych będą musiały zostać zrównoważone przez pochłanianie dwutlenku węgla. Do tej pory żadne sztuczne pochłaniacze dwutlenku węgla nie są w stanie usunąć CO₂ z atmosfery na skalę potrzebną do walki z globalnym ociepleniem. Dwutlenek węgla wchłonięty przez naturalne pochłaniacze takie jak drzewa jest uwalniany do atmosfery w wyniku pożarów lasów lub wylesiania. Dlatego dla osiągnięcia neutralności klimatycznej tak ważne jest ograniczanie emisji gazów cieplarnianych (www.europarl.eu, 03.10.2019).

Wizja świata neutralności klimatycznej wymaga znacznego doprecyzowania. W szczególności niewiele wiadomo o ścieżce dojścia do tego celu. Trzeba wreszcie powiedzieć, że odejście od węgla oznacza budowanie nowej cywilizacji. Jej ostateczny kształt wcale nie jest przesądzony. Dla jednych taka perspektywa to szansa na rozwój, dla drugich to zagrożenie ich pozycji społecznej. Orientacja na transformację cywilizacyjną oznacza zmiany w systemie społecznym znacznie głębsze, niż jest to obecnie przewidywane. Warto uświadomić sobie, że konsekwencją artykułowanej przez jedne środowiska społeczne presji na zmianę jest opór innych środowisk wobec proponowanych zmian.

Wyniki badania dają podstawę do postrzegania w świadomości energetycznej Polaków tendencji do umiarkowanego oporu wobec długofalowych wizji transformacji energetycznej. W roku 2021 segment osób opowiadających się za unijną perspektywą osiągnięcia neutralności klimatycznej obejmował 48% badanych i lekko przeważał (43%) nad zwolennikami „polskiej drogi” do neutralności klimatycznej. Pomiar stanu świadomości z roku 2023 pokazuje zasadniczą zmianę preferencji badanych. Za ścieżką unijną opowiedziało się 38% badanych – co oznacza spadek o 10 pkt. proc., zaś orientację na specyficznym polskim tempie przemian wybrało 55% badanych – co oznacza wzrost o 12 pkt. proc.

Z pewnością ważnym czynnikiem kształtowania świadomości energetycznej polskiego społeczeństwa była polityka i propaganda rządu PiS, nastawiona na utrzymanie potencjału energetyki konwencjonalnej. Drugim czynnikiem był ograniczony zasięg oddziaływania na opinię publiczną poglądów reprezentowanych przez środowiska pro transformacyjne. Ten typ narracji obecny był głównie w mediach społecznościowych oraz w specjalistycznych portalach branżowych. W rezultacie dominowały w dyskursie publicznym przekazy zachowawcze, pokazujące perspektywę 30-40 lat powolnej adaptacji, obejmującej głównie zmiany w technice i technologii. Popularyzowane przez środowiska ekologiczne wizje zagrożeń w obszarze środowiska naturalnego i korespondujące z nimi propozycje przejścia na OZE w perspektywie 15-20 lat nie zyskały szerszej społecznej akceptacji.

Zachowawczy stosunek społeczeństwa do transformacji energetycznej potwierdzają opinie dotyczące oczekiwanej struktury miksu energetycznego.

Tabela nr 3 Oczekiwana struktura miksu energetycznego (w %)

Źródło energii	Udział w miksie 2035	Udział w miksie 2050
Węgiel	35	18
Gaz ziemny	18	16
OZE	29	40
Atom	13	22
Inne źródła	5	4

Uwaga: dane bez odpowiedzi „trudno powiedzieć” – 24%

W odniesieniu do miksu 2035 oczekiwany udział źródeł odnawialnych miałby wynieść 29%, zaś udział źródeł nieodnawialnych 66%, przy czym udział węgla jest szacowany na poziomie 35%. W odniesieniu do miksu 2050 w dalszym ciągu obserwujemy znaczącą ostrożność w podejściu do oczekiwanych zmian systemu energetycznego: udział OZE wzrósłby do 40%, przy

utrzymaniu przewagi zasilania ze źródeł nieodnawialnych na poziomie 56%. Udział węgla wprawdzie spada, lecz pozostaje na znaczącym poziomie 18%.

Powyższe dane pokazują, że opinia społeczna jest umiarkowanie sceptyczna w formułowaniu oczekiwań, dotyczących ekspansji zielonej energetyki. Mamy do czynienia z sytuacją, gdy część społeczeństwa zdaje sobie sprawę z faktu, że przejście od źródeł konwencjonalnych do odnawialnych jest nieuniknione. Towarzyszy temu jednak bardzo zachowawcze podejście do samego procesu zmiany: „róbmy to powoli, krok po kroku, zobaczymy za kilka lat, jak sprawdzą się te techniczne nowinki”.

Główne przyczyny takiego podejścia społeczeństwa do perspektywy transformacji energetycznej zostały powyżej zidentyfikowane. Warto podkreślić, że sytuacja jest również interpretowana jako konsekwencja błędów poznawczych, czyli braku wiedzy dotyczącej istoty procesów zachodzących w obszarze energetyki oraz jako stan fałszywej świadomości społeczeństwa. Fałszywa świadomość oznacza, że poszczególne klasy i warstwy społeczne kierują się w swych działaniach głównie doraźnymi interesami, nie dostrzegając szans i zagrożeń wynikających z tendencji występujących w szerszym kontekście cywilizacyjnym.

Opinia publiczna wobec farm wiatrowych

Zachowawcze podejście do transformacji energetycznej nie oznacza jednak stanu społecznej obojętności wobec kwestii energetycznych. Przede wszystkim wzrost cen energii elektrycznej i ciepła spowodował znaczące skupienie uwagi opinii publicznej na płynących z energetyki zagrożeniach dla materialnych warunków życia. Zaowocowało to zamrożeniem przez rząd cen energii elektrycznej dla gospodarstw domowych do końca roku 2023. To posunięcie uspokoiło nieco nastroje, natomiast nie rozwiązało kwestii wysokich cen energii dla większości podmiotów gospodarczych, które masowo zawieszają działalność gospodarczą. Do połowy roku 2023 decyzję taką podjęło ponad 100 tys. firm. Wysoki poziom cen towarów i usług jest kolejnym czynnikiem kierującym uwagę opinii publicznej w kierunku procesów zachodzących w energetyce. Trzecim czynnikiem, dotyczącym obszaru zachowań konsumenckich jest dynamiczny wzrost liczby indywidualnych instalacji fotowoltaicznych do ok. 1,3 mln w połowie roku 2023. Jest zjawisko masowe, co pozwala mówić o nowym podsektorze w elektroenergetyce, określanym jako prosumencki, czy elektroprosumencki.

Czwartym czynnikiem jest pozytywny stosunek Polaków do farm wiatrowych, co potwierdzają badania socjologiczne. Zarówno w roku 2021, jak w roku 2023 ponad 80% Polaków deklaruowało poparcie dla rozwoju farm wiatrowych. Ważne znaczenie ma fakt, że

zdecydowana większość badanych (63%/68%) podtrzymuje to poparcie w odniesieniu do sytuacji, gdyby farma wiatrowa miała powstać w okolicy miejsca zamieszkania osoby badanej.

Dużą wagę poznawczą należy wiązać z poglądem wyrażonym przez 51% badanych, że koszt wyprodukowania energii przez farmy wiatrowe jest niższy w porównaniu z kosztem energii z węgla. Ten pogląd jest zgodny ze stanem faktycznym (oficjalne dane statystyczne) oraz z obecną w mediach wiedzą ekspercką. Mamy zatem do czynienia z kolejnym potwierdzeniem rosnącego poziomu zainteresowania Polaków rozwojem odnawialnych źródeł energii.

Warto zwrócić uwagę, że społecznej akceptacji dla energetyki wiatrowej nie towarzyszy polityka rządu PiS popierająca rozwój farm wiatrowych. Uchwalona w roku 2016 tzw. ustawa odległościowa (10H) skutecznie zahamowała rozwój lądowej energetyki wiatrowej w polskiej gospodarce. „Dotychczasowe brzmienie tego aktu prawnego doprowadziło do znaczącego spadku dynamiki lub wprost zablokowania rozwoju tej gałęzi OZE i stawia pod znakiem zapytania realne możliwości spełnienia przez nasz kraj zobowiązań klimatycznych wobec społeczności międzynarodowej” (Jasiński i inni 2022: s.13). Dokonane ostatnio zmiany ustawowe dopuszczają wprawdzie budowę farm wiatrowych w odległości 700 m od otoczenia, jednak w opinii ekspertów nie jest regulacja zapewniająca rozwój inwestycji w tym obszarze.

Tabela Nr 4 Stosunek Polaków do farm wiatrowych

Opinia	2021	2023
Poparcie dla rozwoju farm wiatrowych w Polsce	81	83
Poparcie dla budowy farmy wiatrowej, gdyby miała powstać w okolicy zamieszkania osoby badanej	63	68
Koszt wyprodukowania energii przez farmy wiatrowe, w porównaniu z kosztem energii z węgla jest:		
• niższy	51	
• podobny	17	
• wyższy	11	
• trudno powiedzieć	21	

Stosunek Polaków do transformacji energetycznej charakteryzują takie określenia jak: ostrożny, zachowawczy, czy konserwatywny. W podobny sposób identyfikowana jest koncepcja polityki energetycznej rządu PiS. Trzeba przyjąć, że polityka państwa dotycząca transformacji energetycznej wpływa na stan świadomości obywateli tego państwa, dotyczącej kwestii energetycznych. Z danych prezentowanych przez PSE S.A. wynika, że w roku 2022 krajowy system energetyczny (KSE) był zasilany przez poszczególne źródła energii

w następującym zakresie (dane w TWh): elektrownie a węgiel kamienny 87,7; elektrownie na węgiel brunatny 46,9; elektrownie wiatrowe 18,3; elektrownie gazowe 10,0; fotowoltaika 9,3; elektrownie wodne 2,8 (Sawicki 2023). W sumie źródła konwencjonalne wytwarzają 144,6 TWh, zaś OZE jedynie 30,4TWh.

Opinia publiczna nie dysponuje tak specjalistycznymi danymi, niemniej pro węglowa orientacja rządu PiS jest widoczna zarówno w decyzjach wspierających funkcjonowanie górnictwa i energetyki węglowej, jak i w decyzjach blokujących rozwój OZE. W efekcie w świadomości potocznej Polaków występuje przekonanie, że polska energetyka opiera się na węglu, a OZE mają znaczenie marginalne. Jest to przekonanie zgodne z faktami. Tymczasem skutkiem dominacji energetyki konwencjonalnej jest wzrost cen energii elektrycznej. Ma to również wpływ konkurencyjność polskiej gospodarki. Jak podaje „Rzeczpospolita”, giełdowe notowania na rynku spot na dzień 31 sierpnia 2023 kształtują się następująco: w Polsce 119 euro za MWh, w Niemczech 104 euro, we Francji 102 euro.

Hamowanie rozwoju energetyki odnawialnej nie ogranicza się do farm wiatrowych. Ce Skokowy wzrost liczby przydomowych instalacji fotowoltaicznych uruchomił działania defensywne ze strony konwencjonalnych struktur energetycznych, polegające na odmowie przyłączeń do sieci energetycznej nowych instalacji fotowoltaicznych. W tej kwestii warto odwołać się do analizy Grzegorza Wiśniewskiego: *Czy niedoinwestowana sieć elektroenergetyczna ograniczy rozwój fotowoltaiki?*. (Wiśniewski 2022). Wiśniewski postawił tezę, że niedoinwestowane sieci energetyczne (lub niewłaściwe ukierunkowanie inwestycji sieciowych) stanowią największą barierę dalszego rozwoju całego sektora fotowoltaiki (PV) i transformacji energetycznej w Polsce. Wiśniewski wskazuje na dwa zjawiska: na spadek dostępnych mocy przyłączeniowych u wszystkich operatorów (OSD) oraz na znaczny wzrost odmów wydania warunków przyłączenia dla fotowoltaiki w roku 2021. W efekcie w roku 2022 dostęp do sieci stał się główną barierą ograniczającą rozwój fotowoltaiki, a przez to też transformacji energetycznej.

Podsumowując, należy wskazać na dwa typy uwarunkowań zachowawczej orientacji społeczeństwa polskiego w stosunku do projektowanych i proponowanych koncepcji transformacji naszej energetyki. Po pierwsze – są to czynniki o charakterze subiektywnym – niski poziom zainteresowania problematyką energetyczną, brak informacji o zachodzących w tym obszarze procesach, obawa przed dokonywaniem zmian w tym obszarze. Po drugie – są to czynniki o charakterze obiektywnym, czyli decyzje organizacyjne, finansowe i polityczne podejmowane przez instytucje państwa. Celem tych decyzji jest utrzymanie dominującej

pozycji energetyki konwencjonalnej. W efekcie oddziaływania tych czynników w świadomości pewnych kategorii społecznych stwierdzamy występowanie błędów poznawczych oraz stanu fałszywej świadomości.

Kłopot polega na tym, że wpływ czynników o charakterze subiektywnym można ograniczyć poprzez edukację oraz informację medialną (np. portale społecznościowe), natomiast oddziaływanie czynników obiektywnych jest zależne od władzy politycznej w państwie.

Dalsza analiza wskazuje kolejny czynnik wpływający na stosunek Polaków do transformacji energetycznej: jest nim zjawisko polaryzacji światopoglądowej społeczeństwa polskiego.

II. Świadomość energetyczna a polaryzacja światopoglądowa społeczeństwa polskiego

1. Zarys perspektywy badawczej

Zjawisko polaryzacji światopoglądowej polega na tym, że w dyskursie publicznym Polsce artykułowane są opinie odwołujące się do rozbieżnych, a nawet przeciwstawnych systemów wartości: systemu konserwatywnego i liberalnego. Warto zauważyć, że istotnym elementem ukształtowania się w świadomości społecznej Polaków dwóch odrębnych systemów wartości była transformacja ustrojowa i gospodarcza, jaka miała miejsce w Polsce po roku 89'. Wejście Polski w instytucjonalne ramy demokracji liberalnej oraz kapitalistycznej gospodarki wolnorynkowej spowodowało głębokie zmiany w warunkach pracy i życia zdecydowanej większości Polaków. W krótkim czasie wprowadzono mechanizmy rynkowe, które wymuszały nowe typy zachowań społecznych. Równocześnie jednak procesom tym nie towarzyszyły mechanizmy osłonowe, tworzone przez instytucje państwa, które ułatwiłyby ludziom dostosowanie się do nowych warunków. Ta formuła transformacji przerzuciła na społeczeństwo pełne koszty transakcyjne procesów prywatyzacji i deregulacji sfery ekonomicznej (por. Kowalik 2009). Rozpoczął się proces powstawania klas kapitalistów oraz klas pracowników najemnych, sprzedających swoją siłę roboczą prywatnym właścicielom firm produkcyjnych oraz usługowych. Trzeba również podkreślić, że proces prywatyzacji spowodował upadłość wielu przedsiębiorstw oraz redukcję poziomu zatrudnienia przez nowych właścicieli. W rezultacie tych działań w latach 1993-95 bezrobocie objęło ok. 3 mln Polaków.

Zjawisko polaryzacji dotyczy kwestii ustrojowych, takich jak rola państwa i jego instytucji w życiu społecznym, oraz zasad regulujących funkcjonowanie gospodarki. Polaryzacja obejmuje kluczowe obszary życia społecznego: ustrój polityczny, wzory życia rodzinnego, kwestie obyczajowe czy praktyki religijne. Przyjmujemy, że polaryzacja jest procesem, w ramach którego różnice między ludźmi oraz towarzyszące im konflikty utrwalają się, nabierają znaczenia symbolicznego i wreszcie zyskują status antagonistycznych kryteriów identyfikacji tożsamości zbiorowej („my” – „oni”, „swoi” – „obcy”) (Ruszkowski i inni, 2020: s.6).

W sytuacjach zagrożenia spójności społecznej, powstawania gwałtownych konfliktów, nierespektowania norm społecznych, socjologowie mówią zwykle o podziałach, społecznych, rozłamach społecznych, a także – bardziej obrazowo – o pękaniu społeczeństwa. Mikołaj Cześniak i Mirosława Grabowska (2017) piszą o popękany polskim społeczeństwie, definiując tę sytuację w sposób następujący: „Strony pęknięcia pozostają ze sobą w ostrym, intensywnym konflikcie, usiłują się wzajem delegitymizować, nie uznawać (za prawomocne) istnienia

drugiej strony – pęknięcie w tym sensie to więcej niż podział czy nawet rozłam, to trudny do zasypania rów, czy wręcz przepaść. Takie pęknięcie czy pęknięcia są dysfunkcyjne, zagrażają spójności społeczeństwa, utrudniają jego normalne funkcjonowanie, uniemożliwiają zapanowanie nad społecznymi konfliktami”.

Dla analizy danych empirycznych istotne znaczenie ma sprecyzowanie konkretnych wartości, z którymi mniej lub bardziej bezpośrednio identyfikują się zwolennicy światopoglądu konserwatywnego i liberalnego.

Zestawienie Nr 1. Główne kategorie wartości światopoglądu konserwatywnego i liberalnego.

Wartości konserwatywne	Wartości liberalne
Wzór demokracji konserwatywnej zorientowanej na suwerenność i niepodległość wspólnoty narodowej.	Wzór demokracji liberalnej, zorientowanej na wolność jednostki i społeczeństwa.
Podstawę konserwatywnego rozumienia wolności stanowi ład instytucjonalny, wynikający z ugruntowanego porządku społecznego. Wolność ma także wymiar narodowy i jest kojarzona z walką narodu o niepodległość państwa.	Liberalna koncepcja wolności obejmuje: wolność myśli, wolność sumienia, wolności polityczne i wolność zrzeszania się.
Dążenie do porządku społecznego, zgodnego z tradycją i historią narodu.	Wolności wyrażane przez zasadę rządów prawa i trójpodziału władzy.
Patriotyzm - rozumiany raczej jako stosunek do narodu i ojczyzny, niż do państwa.	Poszanowanie godności jednostki ludzkiej.
Przywiązanie do wiary religijnej, symboli religijnych i do Kościoła.	Tolerancja oraz zniesienie wszelkich form dyskryminacji i zniewolenia.
Pozycja społeczna jednostki jest określana na podstawie jej cech przypisanych, np. dziedzicznych, a nie ze względu na jej osiągnięcia.	Uzależnienie pozycji społecznej jednostki od jej osobistych zasług i osiągnięć.
Władza, autorytet i lojalność stanowią podstawy wizji świata, w której kluczową rolę odgrywają państwo i rodzina.	Ograniczenie ingerencji państwa w życie jednostki.
Wspólnota jest zawsze nadrzędna wobec jednostki, interes jednostki zawsze powinien być podporządkowany interesowi społecznemu.	Jednostka działa zgodnie z własną wolą, w ramach ustalonego porządku prawnego.
Zasada, że ludzie są nierówni w swoich zdolnościach i możliwościach.	Zasada politycznej równości wszystkich ludzi.

Źródło: Ruszkowski i inni, 2020: s. 61

2. Hipotezy badawcze oraz ich weryfikacja

Badanie CBOS nie objęło tak szerokiego spektrum kwestii światopoglądowych, jak w zaprezentowanym modelu. Uwzględniony został zbiór czynników, dotyczące sfery wartości, które potraktujemy jako wskaźniki liberalnego/konserwatywnego światopoglądu badanych. Są to: poglądy polityczne, sympatie polityczne, preferencje partyjne, forma uczestnictwa w praktykach religijnych oraz preferowana stacja TV.

Przyjmujemy hipotezę, że stosunek badanych do transformacji energetycznej jest uwarunkowany przez uznawany przez nich światopogląd: liberalny lub konserwatywny. W odniesieniu do badanych kwestii oznacza to, że osoby o światopoglądzie liberalnym będą się częściej opowiadały za rozwojem OZE i szybkim tempem osiągnięcia neutralności klimatycznej, niż osoby o światopoglądzie konserwatywnym.

W odniesieniu do analizowanych danych empirycznych zakładamy, że światopogląd liberalny jest podzielany przez osoby o poglądach lewicowych, osoby deklarujące się jako zwolennicy opozycji, potencjalni wyborcy Nowej Lewicy, Koalicji Obywatelskiej, Polski 2050 Szymona Hołowni, osoby nie uczestniczące w praktykach religijnych oraz audytorium TVN. Zakładamy równocześnie, że reprezentantami światopoglądu konserwatywnego są: osoby o poglądach prawicowych, osoby deklarujące się jako zwolennicy obozu rządzącego, potencjalni wyborcy PiS i Konfederacji, osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu i raz w tygodniu, oraz audytorium TVP.

Dane w tabelach Nr 5 i Nr 6 pokazują jaka jest skala zróżnicowania opinii dotyczących rozwoju OZE oraz tempa osiągnięcia neutralności klimatycznej pomiędzy kategoriami badanych, zaliczanymi do światopoglądu liberalnego oraz konserwatywnego. Jako kryterium zaliczenia danego wskazania wysokiego lub niskiego poziomu jest o co najmniej 6 pkt. proc. wyższy/nniższy od średniej w próbie.

Tabela Nr 5 Zróżnicowanie poziomu akceptacji rozwoju OZE a deklarowane wartości światopoglądowe w % (średnia akceptacja 31%)

Czynniki dotyczące światopoglądu	Wysoki poziom akceptacji OZE	Niski poziom akceptacji OZE
Poglądy polityczne	Osoby o poglądach lewicowych 48	Osoby o poglądach prawicowych 23
Sympatie polityczne	Zwolennicy opozycji 52	Zwolennicy obozu rządzącego 21 Neutralni 27%
Preferencje partyjne	Nowa Lewica 71 Koalicja Obywatelska 48 Polska 2050 Szymona Hołowni 41	Prawo i Sprawiedliwość 21 Konfederacja 22
Forma uczestnictwa w praktykach religijnych	Nie uczestniczący w praktykach religijnych 41 Uczestniczący kilka razy w roku 37	Uczestniczący kilka razy w tygodniu 14 Uczestniczący raz w tygodniu 25
Preferowana stacja TV	TVN 46	TVP 22 Polsat 24

Tabela Nr 6 Zróżnicowanie oczekiwań dotyczących szybkiego tempa osiągnięcia neutralności klimatycznej a deklarowane wartości światopoglądowe w %, (średni poziom oczekiwań 38%)

Czynniki dotyczące światopoglądu	Wysoki poziom oczekiwań	Niski poziom oczekiwań
Poglądy polityczne	Osoby o poglądach lewicowych 62 Osoby o poglądach centrowych 46	Osoby o poglądach prawicowych 27 Osoby o poglądach nieokreślonych (tp.) 23
Sympatie polityczne	Zwolennicy opozycji 73	Zwolennicy obozu rządzącego 21 Neutralni 27
Preferencje partyjne	Nowa Lewica 73% Koalicja Obywatelska 68 Polska 2050 Szymona Hołowni 63	Prawo i Sprawiedliwość 22 Konfederacja 29
Forma uczestnictwa w praktykach religijnych	Nie uczestniczący w praktykach religijnych 55	Uczestniczący kilka razy w tygodniu 18 Uczestniczący raz w tygodniu 30
Preferowana stacja TV	TVN 59	TVP 20

Dane zaprezentowane w tabelach potwierdzają ogólną tezę niniejszego badania, wskazującą na związek opinii dotyczących transformacji energetycznej z typem światopoglądu uznawanego przez badanych. Linia podziału na liberałów i konserwatystów w kwestii odnawialnych źródeł energii oraz neutralności klimatycznej pokrywa się obrazem polaryzacji światopoglądowej społeczeństwa polskiego, wynikającym z badań socjologicznych oraz z praktyki politycznej. Obóz liberalny, rozumiany jako proeuropejski i proekologiczny reprezentują w obydwu badanych kwestiach: osoby o poglądach lewicowych, zwolennicy opozycji, potencjalni wyborcy Nowej Lewicy, Koalicji Obywatelskiej, Polski 2050 Szymona Hołowni, osoby nie uczestniczące w praktykach religijnych oraz osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w roku, audytorium TVN.

Analiza wykazała, że do obozu liberalnego można dodatkowo zaliczyć osoby uczestniczące kilka razy w roku w praktykach religijnych (wysoki poziom akceptacji rozwoju OZE) oraz osoby o poglądach centrowych (wysoki poziom oczekiwań dotyczących szybkiego tempa osiągnięcia neutralności klimatycznej).

Obóz konserwatywny, rozumiany jako eurosceptyczny oraz ekosceptyczny reprezentują w obydwu badanych kwestiach: osoby o poglądach prawicowych, zwolennicy obozu rządzącego, potencjalni wyborcy PiS i Konfederacji, osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu i raz w tygodniu, audytorium TVP.

Analiza wykazała, że do obozu konserwatywnego można dodatkowo zaliczyć audytorium Polsatu (niski poziom akceptacji rozwoju OZE), osoby o nieokreślonych poglądach politycznych oraz osoby o neutralnych sympatiach politycznych (niski poziom oczekiwań dotyczących szybkiego tempa osiągnięcia neutralności klimatycznej).

Należy podkreślić, że we wszystkich analizowanych kategoriach poparcie dla rozwoju OZE oraz szybkiego tempa osiągnięcia neutralności klimatycznej w obozie liberalnym jest co najmniej dwukrotnie wyższe niż w obozie konserwatywnym.

3. Podsumowanie

Fakt, że polaryzacja światopoglądowa społeczeństwa polskiego obejmuje także świadomość energetyczną jest niewątpliwie ważnym wnioskiem poznawczym. Duża skala rozbieżności opinii pomiędzy obydwoma obozami wskazuje, że problemy transformacji energetycznej nie zostaną raczej rozwiązane w drodze „porozumienia ponad podziałami”. Należy liczyć się z tym, że kwestia odejścia od węgla odgrywa w świadomości społecznej rolę

czynnika antagonizującego całe środowiska społeczne. Różnice w podejściu do odnawialnych źródeł energii będą wzmacniane przez odmienne poglądy, dotyczące kwestii obyczajowych oraz pozostałych wymiarów polaryzacji.

Napięcie emocjonalne oraz intelektualne, jakie występuje pomiędzy obozem liberalnym i konserwatywnym jest wzmacniane i utrwalane przez konfrontacyjną formułę toczącej się aktualnie kampanii wyborczej. Należy się liczyć z tym, że poczucie odrębności środowiskowej, zakodowane w podziale na „swoich” i „obcych”, stanie się ważnym wyznacznikiem tożsamości polskiego społeczeństwa na kolejną dekadę. Każda zwyczajna formacja – czy będzie to obóz rządowy czy opozycja – podejmie realizację własnego planu politycznego, obejmującego model państwa, zasady funkcjonowania gospodarki i normy życia społecznego. Przegrani nie skapitulują, ale będą walczyć o swoje interesy i wartości. Nie wydaje się zatem uprawnione przekonanie, że po wyborach znaczenie polaryzacji światopoglądowej będzie mniejsze, a związane z nią antagonizmy osłabną. Bardziej prawdopodobna jest sytuacja profesjonalizacji konfliktu. Po obu stronach powstaną struktury ds. walki politycznej, wyposażone w zespoły eksperckie oraz w odpowiedni potencjał medialny.

Wydaje się, że jedynym obszarem, gdzie istotną rolę odgrywać będzie jednak racjonalność i kalkulacja ekonomiczna jest gospodarka. W polskiej gospodarce wciąż dominuje własność prywatna. Osiem lat wzmacniania pozycji państwa jako inwestora i pracodawcy nie zawiesiło zasad wolnego rynku. Rynek europejski, do którego wciąż należy Polska działa w oparciu o reguły świata kapitalistycznego. Znacząca część naszego PKB zależy od obecności polskiego biznesu na tym rynku. Z tego też względu można oczekiwać, że transformacja energetyczna zostanie przeprowadzona w ramach działań koniecznych dla wzmocnienia konkurencyjności polskiej gospodarki.

Literatura

Czeńnik M., Grabowska M., 2017, *Popękane społeczeństwo polskie jako pole badawcze – dane, fakty, mity*, „Przegląd Socjologiczny” tom LXVI (3)

Jasiński A.W., Kacejko P., Matuszczak K., Szulczyk J., Zagubień A., 2022, *Elektrownie wiatrowe w środowisku człowieka*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Lublin.

Komunikat CBOS Nr 151/2022, *Polacy o rozwoju energetyki jądrowej*.

Komunikat CBOS Nr 30/2023, *Postawy wobec transformacji energetycznej*.

Kowalik T., 2009, *WWW.Polskatransformacja.pl*, Warszawa, Wydawnictwo Literackie Muza

Ruszkowski P., Przystański A., Maranowski P., 2020, *Polaryzacja światopoglądowa społeczeństwa polskiego a klasy i warstwy społeczne*, Collegium Civitas Press, Warszawa.

Sawicki B., *Zmiana energetyczna w Polsce. Produkujemy rekordowo dużo zielonego prądu.*, Rzeczpospolita, 24.01.2023.

Wiśniewski G., *Czy niedoinwestowana sieć elektroenergetyczna ograniczy rozwój fotowoltaiki?*. Energetyka Społeczeństwo Polityka, Nr 10/2022, s. 29-40.

Ustawa z dnia 20 maja 2016 r. o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych. Dz. U. 2016. Poz. 961.

www.europarl.eu, data dostępu 03.10.2019